

מימון בחירות בישראל – מעל ומתחת לשולחן

- "אתם מתלוננים עכשיו על שדרוש פנקס חבר כדי להתקבל לתפקיד כלשהו? חכו חכו, עוד מעט אי אפשר יהיה להתקדם בלי פנקס צ'קים".

ניבא האיש ולא ידע את מה שניבא. התנהגות חברי מרכז הליכוד וההשקעה הכספית שנאלצים המתמודדים להשקיע בקבלני הקולות (וזאת נוסף על ההשתתפות בשמחות עם מתנות יקרות או קידום מינויים של מקורבים) – מורידה את המבחן הדמוקרטי הנעלה ביותר – הבחירות החשאיות – לשפל חדש, חסר תקדים.

השאלה הרטורית של לימור לבנת לחברי מרכז הליכוד: "האם נבחרנו כדי לתת לכם ג'ובים?" והתשובה המתלהמת של מאות גרונות: "כן ן ן ן ן!!" נטלה את יתרת כסות הבושה מתהליך הבחירה הדמוקרטית.

"מה נשתנה?" ישאל השואל, "הרי גם מפא"י קנתה קולות; הרי גם היא מימנה את הבחירות מכספים שהועברו אליה ממפעלי ההסתדרות; הרי גם היא נהנתה מרבבות עובדים "מתנדבים", מכוניות וציוד עזר – שהעמידו לרשותה מפעלי ההסתדרות, התנועה הקיבוצית, תנועת המושבים, נעמת, הנוער העובד ומי לא? הרי עסקני מפא"י היו אלה שהשתלטו על ההצבעה של בתי האבות, על מצביעי המעברות, על המצביעים הערבים בתחום הממשל הצבאי; הרי וועדי העובדים החזקים והמאורגנים שלה פקחו על הצבעת העובדים ובני משפחותיהם, כשם שחברי הקיבוצים הצביעו כאיש אחד עבור מפא"י או מפלגות הפועלים האחרות ("השומר הצעיר" ו-"אחדות העבודה")?"

ומעל הכול, שלטון הפתקים של מפא"י: מבלי אישור של עסקן מפלגתי ש"הנ"ל הוא מאנ"ש", אי אפשר היה לקבל פתק הפנייה של לשכת העבודה לשום מקום עבודה. יעידו על כך רבבות העובדים שנתקלו בסירוב כשנודע עברם הרביזיוניסטי.

במבט לאחור אי אפשר להצדיק, מבחינת הסדר הטוב, החוק וההתנהלות הדמוקרטית – את המשטר שהנהיגה מפא"י בישוב היהודי ולאחר מכן במדינה, במשך שני דורות רצופים (מ-1930 ועד 1977) אפשר רק לנסות ולהסביר את התנהלותו של המשטר הזה ולהבין את הצרכים הלאומיים והמעמדיים שהוא נועד למלא:

בספרי "משבר בחברה הישראלית" (הוצאת כרטא 1973) אני מסביר בהרחבה את המשטר הריכוזי שנוצר בארץ כבר לאחר מלחמת העולם הראשונה. מי שהניח את התשתית לריכוזיות הזאת הייתה המציאות המיוחדת שבמסגרתה זרמו לארץ שני גורמי הייצור – הון ועבודה (שבלעדיהם אין צמיחה כלכלית). ההון היה ברובו הון ציבורי (קרן קיימת קרן היסוד) ואילו את גורם העבודה ייצגו אלפי החלוצים שזרמו לארץ ללא כך בעלות פרטית על הון. הייתה אמנם במקביל עלייה של מעמד בינוני, בעיקר באמצע שנות העשרים ובשנות השלושים, אך

אלה התרכזו בערים (בעיקר בתל-אביב) והצלחתם להגיע לביטוי פוליטי התגבשה רק לאחר קום המדינה.

הייתה דרושה אפוא מסגרת אשר תפגיש את ההון הציבורי עם גורם העבודה, וזו הייתה הסוכנות היהודית – אשר העמידה את ההון הציבורי לרשות החלוצים, המתיישבים ומקימי משקי העזר במושבות.

(אגב, ריכוזיות כזאת נוצרה גם במהלך העלייה הראשונה והשנייה, בגלל ההון שהזרים הברון רוטשילד להצלת המושבות הראשונות. את הריכוזיות ביטא אז מנגנון הפקידות של הברון. אלא שזה לא הפך אותו למרכז פוליטי הנשלט על ידי מפלגות, כפי שקרה מתחילת העלייה השלישית ואילך).

כיוון שהשליטה בסוכנות היהודית הייתה פוליטית (לפי מפלגות), הפך כל עניין החלוקה של המשאבים הלאומיים לנושא פוליטי בהתאם לגודלה של כל מפלגה שהשתתפה בהסדרות הציונית. וכך ניתנה למפלגות זכות מעורבות ישירה בתהליכים הנרחבים של יישוב ארץ-ישראל (גאולת הקרקע, הקמת יישובים, הקמת כוח המגן העברי, הסדרת התור לעלייה כמו גם הסדרת התור לקבלת עבודה בלשכת העבודה).

עובדה זו קיבעה את הריכוזיות הפוליטית בישוב היהודי ואח"כ במדינה, סיבתה: התלות הכלכלית. של ההמונים חסרי ההון העצמי ב"קרן השפע" שהייתה נתונה בידי המפלגות שניהלו את הסוכנות היהודית ולאחר מכן את הממשלה. הבאתם לארץ של מיליוני עולים חסרי כל, לאחר קום המדינה רק הגבירה את הריכוזיות ואת התלות שלהם בממסד: לקבלת עבודה, לקבלת דירה, לקבלת שירותי חינוך או שירותי בריאות.

במקביל התפתחה בארץ "קרן שפע" מקבילה, ההסתדרות הכללית – שהקיפה את חבריה במכלול שירותים בכל שטחי החיים: שיכון, תור ללשכת העבודה,

צרכניה, גן ילדים (נעמת), בית-ספר (בית חינוך), בריאות (קופת חולים), עיתון (דבר) ספר (עם עובד), פעולות תרבות, טיולים, ספורט (הפועל), קרנות פנסיה, בתי-הבראה, בתי-אבות, עזרה לנזקקים ("דור לדור" ומזון זול במחסני מזון של "משען"). מציאות זאת הביאה מאות אלפי אזרחים בישוב היהודי ואח"כ במדינה (ומאוחר יותר לא פחות מ-3.5 מיליון), לתלות מוחלטת בשירותים שקיבלו מההסתדרות, שאף היא נשלטה כמובן על ידי המפלגות שהרכיבו אותה.

וכיוון שתנועת העבודה היא שנהנתה מהכספים הלאומיים שזרמו לארץ (כיוון שהיא עמדה במרכז העשייה לכיבוש הארץ על ידי התיישבות), ניתן לטעון היום כי תנועת הפועלים העברית חוללה "מהפכת קטיפה" מעמדית, בלי שפיכות דמים או תפיסת השלטון: ההון הבעל-ביתי שזרם לארץ ממניעים ציוניים הועמד כמעט כולו לרשותה של תנועת הפועלים, עובדה שהגבירה את כוחה והפכה אותה לדומיננטית בפוליטיקה היישובית וזו של המדינה.

שליטתה המוחלטת של מפא"י בהסתדרות הכללית, העניקה לה את הכוח והיכולת להשתלט גם על המוסד הציוני העליון: ההסתדרות הציונית. באמצעות ברית שכרתה המפלגה עם התנועה הציונית הדתית ("המזרחי-הפועל המזרחי") היא קיבלה רוב בסוכנות היהודית, והמזכיר הכללי של ההסתדרות הפך ליושב ראש הסוכנות היהודית ולאחר מכן לראש ממשלת ישראל.

המציאות המיוחדת הזאת, הפכה את המבנה הסוציולוגי של הישוב היהודי (ובשלושים שנותיה הראשונות – גם של המדינה) על פיו: לא עוד המוני האזרחים הבוחרים את נבחריהם, אלא הנבחרים (באמצעות הכוח הכלכלי והארגוני שהתרכז בידיהם) הם שבחרו את בוחריהם.... שכן הפער שנוצר בין השליט הפוליטי הנבחר לבין ההמונים הזקוקים לעזרתו, הוא שהטביע את חותמו על היחס של הנבחרים אל הציבור, או כפי שאמר בן-גוריון (אמרה שהייתה נידונה היום ברותחין): "אינני יודע מה העם רוצה, אך אני יודע מה העם צריך". האפוטרופוסות הבלתי מוגבלת הזאת של המנהיגות על הציבור, היא היא שהשפיעה כמובן גם על מבנה המפלגות והתנהגותן.

הביטוי המעשי והבולט של ריכוזיות זאת, מבחינה פוליטית, הייתה "ועדת המינויים", שמשמעותה המעשית היא: כיוון שהשלטון שייך לשליטים, הרי שהם ורק הם מוסמכים לקבוע מי ייכנס להיכלו.... ועדת המינויים הפכה אפוא למסננת הבוחרת את בוחריה. היו גם בחירות חשאיות, בעיקר למקומות ששוריינו לסקטורים במפלגה: הקיבוצים, המושבים, המחוזות הגדולים (ת"א, חיפה וירושלים), ומאוחר יותר – כאשר הערבים הוכנסו להסתדרות ולמפלגת העבודה – גם למחוז הערבים. אך גם בחירות אלה היו מוטות-השפעה של האליטה השלטת באותו מחוז או סקטור. אף היא לפי אותם כללים שפורטו לעיל לגבי המערך הארצי, שלטה שליטה בלי מצרים בגוף הבוחר הסקטורלי (לרוב מועצת המחוז בת כ- 500 חברים), באמצעות רוב יחסי גדול. וכך היינו עדים לחברותם הכמעט תמידית בכנסת של דבורה נצר, ארי אנקוריון ומנחם כהן – כנציגי תל-אביב, אבא חושי ולאחר מכן אלמוגי ומשה ורטמן כנציגי חיפה, ומשה ברעם כנציגי ירושלים.

הבחירות במקומות העבודה לועדי עובדים (ובדרג הארצי להנהלות של האיגודים המקצועיים) אף הם היו תפורים בהתאם לצרכיהם של הנבחרים... כל הבחירות היו לפי רשימות ולא אישיות ושמיות (כפי שדרשו מפלגות המיעוט בהסתדרות), כך שלא ניתן היה לבחור את המתאימים והראויים אלא רק את הנאמנים שנכללו על ידי ועדות מסדרות ברשימות השונות....

המציאות הזאת יצרה שלמות פוליטית כמעט מונוליטית, שלמות שאיפשרה למנהיגות לדבר בשם חבריה במפלגה ולאחר מכן בשם בוחריה בחוץ, מבלי כל חשש שמא יקומו אנשים

מהציבור ויערערו על דרכה או על אורח התנהגותה. התפלגויות אירעו רק בקרב הקבוצות המנהיגות, היינו מלמעלה למטה.

אולם אסור לשפוט את ההתנהלות הפוליטית של אז על פי אמות המידה העכשוויות. המנהיגות הפוליטית היהודית שעוצבה במהלך העלייה השנייה והשלישית, הביאה עמה לארץ את הניסיון של אירופה, ובעיקר של מזרח אירופה. בחלקי עולם אלה צמחו מפלגות אידיאולוגיות בעלות מבנה יציב והירארכי, שנשענו על חברות פעילה של מאות אלפים ואף מיליוני חברים רשומים. הניסיון האנגלו-סכסי של בחירות אזוריות ושל מפלגות שלד – היה בלתי מוכר לחלוטין.

המפלגות של מרכז ומזרח אירופה היו בנויות על העיקרון של הזדהות ונאמנות מוחלטת של החבר למפלגתו ולהנהגתה. בהשפעתה ועל פי הוראותיה הוא היה מוכן להתנדב למאבק רחוב, להפגנות, לשביתות ולפעילות אלימה. מעולם לא היה במפלגות הללו מרד כלשהו או הבעה של דעות אפיקורסיות נגד ההנהגה שבאו מלמטה. פילוגים במפלגות הללו קרו בעקבות חילוקי דעות בהנהגות.

עיצוב צנטרליסטי כזה של המפלגות נתבקש מהמציאות בה הן פעלו, בעיקר המפלגות הסוציאליסטיות והקומוניסטיות. אלה נאלצו להיאבק בשליטה הבלתי מעורערת ורבת השנים – של בעלי האחוזות, אילי התעשייה והבורגנות. אלה הרכיבו מאז ומעולם את השלטון והשלטון תמך בהם (באמצעות חקיקה אנטי פועלית). בכל ויכוח שפרץ עם הפועלים, נשברו השביתות שלהם בעזרת המשטרה והצבא.

הסיסמא והמשימה היו אפוא: כיבוש השלטון והוצאתו מידי הבורגנות. על בסיס התיזה הזאת נוצרו ופעלו כל המפלגות האנטי-בורגניות במאות ה-19 וה-20. במקביל לווה הלחץ החברתי (בעיקר של שביתות והפגנות) בלחץ לקבלת זכות בחירה, תחילה לפועלים ומאוחר יותר גם לנשים. משנענתה תביעה זו, נפתח לראשונה פתח הכניסה של הפועלים לקודש הקודשים השלטוני – הפרלמנט.

לפרט לא הייתה כל חשיבות, גם לא בעיני ההנהגות הפועליות. הסיסמאות כוונו תמיד אל "היחד" אל "ההתלכדות" סביב המפלגה בכל מחיר: לא להישאר גפרור בודד שניתן לשבור אותו על נקלה, אלא להתאגד לחבילת גפרורים אותה לא ניתן לשבור.

כל המערכת הארגונית והאידיאולוגית הזאת הועתקה גם לארץ-ישראל, כבר בימי העלייה השנייה וביתר שאת בתקופת העלייה השלישית. מפלגות הפועלים בארץ-ישראל לא נאלצו להיאבק בממשלה בורגנית עוינת (בארץ שלטה ממשלת בריטניה בתוקף המנדט שקיבלה מחבר הלאומים), בבעלי אחוזות או באילי תעשייה והון – כי לא היו כאן כאלה. מאבקן כוון אל מקור אחר של שליטה ואמצעים - המוסדות הציוניים (הסוכנות היהודית) ומוסדות

היישוב היהודי (העד הלאומי). בידי אלה התרכזו המשאבים (אמנם הצנועים בתחילה) של העם היהודי, שנועדו לממש את ההתיישבות היהודית בארץ, הלכה למעשה.

זה היה למעשה תוכנה של "מהפכת הקטיפה" שהוזכרה לעיל: כסף שהגיע ממקורות בורגניים לידי המוסדות הלאומיים בנה למעשה את כוחה של תנועת הפועלים הארץ-ישראלית, שכן הייתה היחידה בעלת היכולת להעמיד "חיילים" לכיבוש הארץ – בקיבוצים, במושבים ובשכונות פועלים בערים. על תופעה זו של מימוש הציונות (החל מהעלייה השנייה) על ידי הפועלים (הבורגנות היהודית אחרת מאוד להגיע לארץ) העיד כבר ארטור רופין, מנהל "המשרד הארץ-ישראלי" מטעם ההסתדרות הציונית מאז 1905.

תודות לכל אלה קם בארץ משטר ריכוזי ביותר, מעין דמוקרטיה מודרכת, שבראשה עמדה מפא"י ובראש מפא"י עמד דוד בן-גוריון. ואם כי צורת משטר כזאת לא יכרנה מקומה בישראל של היום (שרידים שלה ניתן לזהות באורח התנהלותה של ש"ס ובריכוזיות הבלתי מוגבלת של יוסף לפיד ואברהם פורז במפלגת שינוי לפני התרסקותה), אסור לזלזל בהשלכות החיוביות שהיו למסגרת הריכוזית הזאת בשעתה: היא איפשרה את המעבר המוצלח מישוב חסר כלים ריבוניים למדינה דמוקרטית ומתוקנת, למרות מלחמת הקיום שהוכרזה עליה בשנת 1948. ההשענות על כוחה הריכוזי אך המאורגן והיעיל של ההסתדרות הכללית, יחד עם שליטה בלתי מעורערת על כוחו הצבאי של היישוב – "ההגנה", איפשרו לכמה עשרות מנהיגים להכריז על הקמת המדינה וליישם את הכרזתם הלכה למעשה.

ההישג המדהים הזה של 1948 (שמדינות העולם, כולל ארה"ב ובריטניה, לא נתנו לו כל סיכוי), עומד בניגוד חריף לקשיים בהם נתקלת ההנהגה הפלסטינית בדרכה להקים מדינה משלה. לולא הריכוזיות הזאת ספק אם היה עולה בידו של בן-גוריון (שהעביר את ההחלטה על הקמת המדינה ברוב קטן ביותר), להקימה ולקיימה.

ולא זו בלבד, הוא היה מסוגל להדביר מיידית כל ניסיון לפגוע בריבונותה המוחלטת של הממשלה במדינה: הוא הטביע את "אלטלנה" ופירק את הפלמ"ח.

הריכוזיות הזאת והנאמנות האישית למפלגה ולראשיה שלטה אז בכיפה בכל המפלגות: סטאלין כ"שמש העמים" אצל מפלגות השמאל; "הזקן" כאוטוריטה מוחלטת בתנועת העבודה ו"המפקד" לו מצדיעים בזקיפות קומה בתנועת החרות. רק מנהיג חזק וחרוזמטי כמו מנחם בגין היה מסוגל לצוות על נאמנו הרבים להרפות ממאבק מזוין נגד הממשלה הנבחרת, הפך את האצ"ל למפלגה פוליטית ונאבק באופן הדמוקרטי ביותר להשגת השלטון במדינה, מערכה פוליטית שארכה 29 שנים.

הריכוזיות הזאת היא שאיפשרה להזרים לארץ מיליוני עולים חסרי כל ולהתמודד עם פצצת הזמן שמציאות דמוגרפית כזאת יצרה בפחוני המעברות ובבתים הנטושים של הפלסטינים;

היא איפשרה לבצע מהלכים שהמבנה הדמוקרטי הנוכחי של ישראל לא היה מאפשר בשום אופן (באמצעות הדלפות, בג"צים, הפגנות רחוב ותנועת התנגדות של הירוקים): הצטיידות בנשק אטומי, ייבוש החולה, הנחת המוביל הארצי, הקמת התעשייה האווירית, ופיזור מאות קיבוצים, מושבים ועיירות פיתוח ברחבי המדינה.

והריכוזיות הזאת היא שהטביעה מכוות אש בבשרם של מיליוני עולים, שהתרגלו לדרוש מהמסד (הפרה החולבת) עוד ועוד, שכן לא היו מסוגלים עדיין לדאוג לעצמם. וכשלא קיבלו מספיק, או כשנוכחו לדעת כי הקרובים לצלחת גוזרים לעצמם קופונים – פיתחו שנהא כבושה להנהגת המדינה ומדיניות הרווחה שהיא ייצגה. ואם כי בשלושת העשירונים הראשונים של קיום המדינה, הם לא הצליחו לגבור על שלטונה הריכוזי של מפא"י, הם נשאו מכוות אש זו בלבם עד לעת מצוא. זו באה כאשר נכשלה מפלגת העבודה בראשותם של גודה ודיין למנוע את "מלחמת יום הכיפורים" או לפחות לנצח בה ללא הפתעות וללא קורבנות כה רבים.

שנאת הממסד המפא"יי המשיכה לשלוט ברגשותיהם של ההמונים גם כשאר היא הודחה לאופוזיציה בשנת 1977. ההמונים (ובעיקר בני עדות המזרח שביניהם) המשיכו להאשים את מפלגת העבודה בכל תקלה שנקרתה על דרכן של הממשלות שהקימו מנחם בגין ויצחק שמיר. ולמרות שהנהגת הליכוד הייתה אשכנזית בעיקרה (פרט לדוד לוי), המשיכו לראות בה את המייצגת האמיתית של ההמונים (המזרחיים ברובם), והצביעו בעדה גם כשהיא הרעה להם (כמו המדיניות הכלכלית של בנימין נתניהו ואריאל שרון).

כך למשל האשים חה"כ עוזי לנדאו את אריאל שרון (לאחר שזה הכריז על מדיניות ההתנתקות והיציאה מעזה), שהוא למעשה מפא"יניק מוסווה שהשתלט על הליכוד, והראייה: על שולחנו ניצבת התמונה של דוד בן-גוריון ולא של זאב ז'בוטינסקי....

עד כאן תיאור סוד הצלחתה של המדינה להתרומם מעפר ההריסות של מלחמת העצמאות ולהפוך לדמוקרטיה בנוסח מערבי.

הבחירות היחסיות

אולם השאלה הבאה המתבקשת היא, כיצד הצליחה מדינת ישראל לייצב בתוכה דמוקרטיה חזקה ויציבה לאורך השנים. שאלה זו מתבקשת לנוכח העובדה שהמדינה קלטה וקולטת כל הזמן המוני עולים, מארצות שונות, מהווי חיים שונה, דוברי שפות רבות, כשכל קבוצה מתייחדת בתרבות שונה ובמכלול ערכים ומושגים שונה.

זאת ועוד: ההגירה לארץ ישראל איננה דומה למציאות בארצות ההגירה הטיפוסיות (ארה"ב, קנדה, אוסטרליה). לארצות אלה הגיע תמיד מיעוט של מהגרים שנדרש להיטמע בתוך רוב דומיננטי, בעל שפה, תרבות ואורח חיים מגובשים. ואילו למדינת ישראל בעלת 650 אלף

תושבים יהודים ועוד 150 אלף תושבים ערבים ודרוזים, זרמו מיליוני אנשים מכל קצווי תבל והאפילו במספריהם על אוכלוסיית התשתית, שפתה, תרבותה ואורח חייה. לדעתי, שיטת הבחירות היחסיות הנהוגה בישראל עד היום, הצילה את הדמוקרטיה הישראלית וביססה אותה. כזכור השיטה הושמצה על ידי רבים ובראשם דוד בן-גוריון שניסה לשנותה בכל מחיר. מסתבר כי הניסיון היחיד לשנות את השיטה (בחירה ישירה של ראש הממשלה) נחל כשלון חרוץ ונדחה לבסוף כליל. שוללי השיטה טענו נגד הפיצול הרב, שהניב סיעות קטנות אשר כל מגמתן הייתה רק לסחוט את הממסד ולהשיג טובות הנאה לבוחריהן. הן גם הכניסו, לדעת השוללים, את אי-היציבות במערכת השלטונית, כאשר כל מפלגה קטנה שהייתה לשון המאזניים בהרכבת הקואליציות, זכתה לייצוג ולטובות הנאה מעל ומעבר לכוחה בציבור.

הבה נתבונן עתה בפן החיובי של השיטה: כיוון שכל הארץ הפכה לאזור בחירה אחד וכל קול שקיבלה מפלגה כלשהי בקצווי הארץ צורף לזכותה – אפשר הדבר לכל גווי קיבוץ הגלויות הישראלי לנסות ולהשתתף בבחירות כדי לזכות בנציגות בכנסת. העובדה שאחוז החסימה עמד במשך שנים רבות על אחוז אחד בלבד, עודדה מגמות אלה. עלינו לזכור כי בהיותנו עם המתקבץ מעשרות גלויות, עם מסורת שונה, שפה שונה והרגלי התנהגות ציבורית שונים – יוצרת זרות ואי-אימון בממסד הקיים הזר לקבוצות האוכלוסייה השונות. גם העובדה ש-95% מכלל העולים לארץ מאז קום המדינה, הגיעו אליה ממדינות בהן לא הייתה נהוגה השיטה הדמוקרטית, החמירה את ההתייחסות החשדנית של העולים לנוהלי החיים הפוליטיים שפגשו בארץ.

העובדה שרשימות חדשות צצו כפטריות אחר גשם לקראת כל מערכת בחירות, הכניסה רבבות עולים לתוך המעגל הפוליטי ולימדה אותם את סוד ההשתתפות בבחירות ובאפשרות להשמיע את קולם ולומר את דברם בשם שולחיהם הטריים. גם אותן רשימות שלא זכו בייצוג בכנסת, טעמו את טעם ההתמודדות הדמוקרטית ונשארו נאמנים לה לקראת ניסיונות עתידיים לזכות בייצוג. בצורה כזאת השכילה שיטת הבחירות היחסיות לקרב את המוני העולים וכן את בני המיעוטים לקריטריון הבחירות וההתנהלות הדמוקרטית.

ניתן לתאר מה היה קורה בארץ לא הונהגה בה בשנותיה הראשונות, שיטת הבחירות הרוביות. שיטה זו מאפשרת, כידוע מצב בו מפלגה שזכתה במרבית הקולות לא מצליחה לזכות ברוב המשבים בפרלמנט (זכורה הצלחתו של המועמד הדמוקרטי אל גור לזכות בשנת 2000 ב-600 אלף קולות יותר ממתחרהו הרפובליקני ג'ורג' בוש, אך בכל זאת להפסיד את המשרה, כיוון שבוש השיג יותר אלקטורים). נקל לתאר את המהומה שהייתה פורצת בארץ אם מפלגה כלשהי הייתה זוכה ברוב המושבים בכנסת למרות מיעוט הקולות שקיבלה בבחירות.

אולם גם במקרה הטוב, כאשר מפלגה משיגה בשיטה האזורית הן רוב בציבור הבוחרים והן ברוב המושבים בפרלמנט, היא מותירה מיעוט גדול מאוד (לפי השיטה שהמנצח לוקח את הכל) ללא כל ייצוג. עובדה זו מולידה תסכולים אפילו בדמוקרטיה ותיקות כמו זו בבריטניה, נקל לשער מה היה קורה בארץ, כשמיעוטים גדולים מאוד לא היו זוכים לכל ביטוי פוליטי במדינה. זכורה עדיין הטקטיקה בה היה נוקט מנחם בגין לאחר כל הפסד בבחירות: תוך חודשיים שלושה היה קם בכנסת וטוען שרוב המדינה כבר לא תומך בממשלה הנוכחית וצריך לחזור ולשאול את העם. נקל לתאר מה היה קורה כאן אם טיעון כזה יכול היה גם להישען על מספרים המוכיחים שרוב הציבור אכן לא הצביע בעד הממשלה המכהנת.

אומנם התנהלותם של ראשי הסיעות הללו (לרוב בנות ח"כ אחד, שניים או שלושה), דמתה במידה רבה לאופי ההתנהלות של "קבלני הקולות" בליכוד וכנראה גם במפלגת העבודה (כל אותן משבצות השמורות לשכונות, לסקטור הערבי והדרוזי, לעולים וכיו"ב). ניתן היה לקנות את תמיכתם תמורת טובות הנאה: "כלנתריזם" או הענקת בנק ל"אגודת ישראל" תמורת תמיכתה בהמשך הממשל הצבאי בישראל.

אף על פי כן אסור להתעלם מהצד החיובי של קיום הרשימות העדתיות והאינטרסנטיות. נימוק אחד של השתפשות והוועדות עם ההליך הדמוקרטי, כבר נדון לעיל. לכך יש להוסיף גם את הלימוד בדרך הקשה, היינו מה אסור לעשות במדינה דמוקרטית, שהיה מנת חלקם של רבים מהנבחרים לכנסת: משפטם של אריה שדרעי ושל _____ לוי, שנידונו למאסר – הבהיר כי קופת הציבור איננה הופכת לקופתה הבלעדית של המפלגה השולטת באותו משרד ובוודאי לא של העומד בראשה. משפטים בגלל קבלת שוחד (המקרה של בניזרי) או הטלת סנקציות כספיות על מוסדות שלא מתנהלים על פי התקנות (כמו המקרה של מערכת החינוך העצמאית של ש"ס – "אל-המעין") העבירו מסר ברור ומחנך לנציגי הסקטורים שאך זה החלו לקחת חלק במערכת הפוליטית של המדינה, בדבר המותר והאסור בתחום הציבורי.

ואילו "האיש הבודד לכנסת" פלאטו שרון בעל רשימת "פיתוח ושלוש", הואשם בפלילים ויצא חייב, על כי ניסה לקנות קולות באמצעות הבטחות לבנות שיכונים לזוגות צעירים. לסיכום פרק זה, לא ניתן לומר עדיין שכל הלקחים נלמדו ושאלנו מצויים עתה על קרקע בטוחה וברורה. אף על פי כן מותר לומר, בזהירות רבה, שאנו צועדים לקראת תיקונים מהותיים בכל הנוגע לניקיון הכפיים של נבחרים ציבור ולחגירת הסלקציה של הנבחרים לכנסת, בעיקר עתה כשאחוז החסימה הועלה ל- 2.5%.

מימון הפעילות המפלגתית

תחום נוסף אליו נאלצה להסתגל החברה ההטרורגנית הישראלית הוא תחום המימון של הפעילות המפלגתית. עד להנהגתן של הבחירות האישיות הפנים-מפלגתיות (פריימריס) ניצבה

המפלגה תמיד כמסגרת אחידה ומוגדרת. לעקרונותיה, לאורח התנהלותה ולקבוצת ההנהגה שלה היה החבר מן השורה חייב בציות מלא. וכיוון שלא היה צורך להוציא כספים כדי להיבחר לרשימה, שכן מלאכה זו נעשתה על ידי "הוועדה המסדרת", לא היה מקום לקנות את תמיכתם של חברי הוועדה בכסף. את הלחץ הפנימי יצרו אז משלחות של תומכים מסניפים או ממגזרים שונים (רומנים, תימנים, נשים, משמרת צעירה וכו') שאיימו בהחרמת הבחירות, בזליגה למפלגות קרובות, או באי השתתפות במאמץ הארגוני וההסברתי של המפלגה – אם לא ייכלל נציג מטעמם ברשימה לכנסת.

ואילו למימון המערכות הפוליטיות דאגו גזברים מיוחדים שמונו במטות הבחירות, ושמעשיהם והתנהלותם היו תמיד מהסודות השמורים ביותר של כל מפלגה.

מספרים, אם כי אין את זאת בכתובים, שבתחילת שנות השלושים של המאה הקודמת, התכנסו לדיון מיוחד שלושה מנהיגי פועלים: דוד בן-גוריון (אז יו"ר הסוכנות היהודית), ברל כצנלסון – האידיאולוג של המפלגה ודוד רמז (אז מזכ"ל ההסתדרות). נושא הדיון: הדרכים למימון המפלגה (מפא"י) כדי שתוכל להמשיך ולהוביל את הישוב היהודי ליעדים ולמטרות שראשי המפלגה הועידו לה. בדרך כצנלסון הציע שמעמד העובדים (היינו ההסתדרות) יממן את הזרוע הפוליטית שלו (למפא"י היה אז רוב של 80% בהסתדרות). לדוגמה הביא את הנעשה במפלגת הלייבור הבריטית, בה היו חברים – באופן סיטונאי – חברי האיגודים המקצועיים. הנהגות האיגודים שילמו את דמי החבר עבור כל חבריהם (כמובן מבלי לשאול או לקבל את הסכמתם) ותמורת זאת זכו לייצוג לפי מספר החברים שרשמו במפלגה. מציאות זאת איפשרה אומנם למפלגת הלייבור לממן את הוצאותיה, אך במקביל היא שועבדה למדיניות האיגודים המקצועיים ולאינטרסים שלהם, שסתרו לא אחת את צרכי המדינה. (היה זה טומי בלייר שביטל את התלות הזאת, והנהיג חברות אישית וישירה במפלגה, ובכך גדע את כוחם האבסולוטי של האיגודים המקצועיים והבטיח לעצמו חופש פעולה מדיני) בהצבעה של שניים (בן-גוריון וברל כצנלסון) נגד אחד (דוד רמז) הוחלט להטיל על ההסתדרות את חובת המימון של צרכיה הכספיים של המפלגה.

כאן מן הראוי להעיר כי נושא החברות הפורמאלית של החברים במפלגות, לא היה מעולם הצד החזק שלהן. מסעי התפקדות נערכו תמיד לקראת הבחירות, אולם כבר אז סופקו הכספים למימון דמי ההתפקדות על ידי "קבלנים" שונים, ואילו תשלום דמי החבר החודשיים נעשה בעצלתיים ולרוב הקיף מיעוט קטן של חברי מפלגה. שיטת החברות הנהוגה למשל בגרמניה, מחייבת חברות אישית ותשלום דמי חבר חודשיים הנגבים על ידי גזבר הסניף או תת-הסניף, כשחלק מההכנסה נשאר למימון מקומי של עבודת המפלגה וחלק מועבר לגזברות

הארצית. בכל עת ובכל שעה יכולה מנהיגות המפלגה לדעת במדויק את מספר חבריה וגם לעקוב אחר הצטרפות או עזיבה של חברים ולהפיק מכך לקחים אופרטיביים.

מכאן שהמפלגות לא יכלו לממן את קיומן השוטף וכל שכן את מערכות הבחירות תוך השענות על דמי החבר של חבריהן. בתקופת טרום-מדינה לא היו כל בלמים ולא היה פיקוח על מקורות המימון של המפלגות, וחוקי המימון של המדינה נכנסו לתקפם רק בשנת _____ ואף זאת בהדרגה ותוך השארת חורים רבים דרכם ניתן היה להשיג מימון לפעילות הפוליטית. המפלגות נשענו אפוא על הסקטורים הכלכליים שהיו בשליטתן או שחבריהן עמדו בראשם.

מפלגות הפועלים נשענו על תרומות של קיבוצים ומושבים (מפ"ם למשל נהגה להטיל מכסה כספית על כל קיבוץ בהתאם למספר חבריו) ושל מפעלי ההסתדרות; כך נהגו גם מפלגות כמו המפד"ל שחלשה אף היא על קיבוצים ומושבים, ניהלה הסתדרות עובדים משלה והייתה בעלת מפעלים כלכליים כמו למשל מפעל הבנייה שלה. הציונים הכלליים הטילו מכסות תרומה על בעלי היכולת שביניהם – באמצעות התאחדות האיכרים, מוסדות השיווק (כמו טנא), על קבלנים ובעלי מפעלים; גם חרות גייסה כספים בצורה דומה, אם כי נהנתה אף היא מעזרתה של הסתדרות העובדים הלאומיים וכן בגיוס תרומות שהועברו באמצעות "קרן תל-חי". כל המפלגות הללו (ובעיקר מפלגות הפועלים) קיבלו גם תרומות שוות-כסף: פעילים ביום הבחירות, רכב, מזון למטות הבחירות.

אולם הגיוס המסיבי של תרומות, לפני שהן נאסרו על ידי המחוקק הישראלי, התבצע בכמה צורות שהיו מקובלות אז מאוד:

כספים של תורמים ישראלים, כולל תרומות של תאגידיים (בעיקר תאגידיים הסתדרותיים) שאסור היה לקבלם, הועברו לחו"ל וחזרו משם כתרומות של תורמים יהודים. את התרומות הללו מותר היה לקבל (עד שהחוק אסר אותן) כיוון שהן הגיעו מחוץ-לארץ.

קרנות שהיו קשורות למפלגות כמו קרן פרץ נפתלי של מפלגת העבודה או קרן תל-חי של חרות, שהיו מותרות בקבלת כספים למטרות כל-שנתיות של חינוך פוליטי, הועברו למטות הבחירות של המפלגות ומימנו את התעמולה ואת ההתארגנות.

הוקמו קופות ב' רבות תחת שמות שונים שקיבלו כספים אסורים ומימנו באמצעותם חלק נכבד מהפעילות המפלגתית. נוהג זה נמשך למעשה עד שנות האלפיים, בצורה של עמותות – לכאורה למטרות כלליות – שהיו למעשה קופה ב' של מטה הבחירות. החקירות נגד העמותות של אהוד ברק, והמשפט נגד בנו של אריק שרון – עומרי, היו אמורות למעשה לשים סוף לדרך התנהלות זאת של מימון הבחירות.

שיטה נוספת, הנחשבת היום לעברה פלילית (רישום כוזב בספרי תאגיד), הייתה נהוגה בשעתו: שני גופים כלכליים שהיו בשליטתה של אותה מפלגה ערכו ביניהם חוזה הלוואה, לפיו חברה א' הלוותה סכום מסוים לחברה ב'. חברה א' הייתה רושמת בספריה שנתנה את ההלוואה ב-8% ריבית, ואילו החברה המקבלת הייתה רושמת בספריה שקיבלה הלוואה בריבית של 12%. את ההפרש היו מעבירים בדרך לא דרך אל גזבר מטה הבחירות...

והיו גם תשלומים ישירים לספקי שירותים: מדפיסים, נהגים, מדביקי מודעות, סדרנים, יועצים, משרדי פרסום וכיו"ב על ידי חברות ומפעלים כלכליים שעבדו בעד המפלגות. הרישום היה כמובן כוזב והעלים את המטרה האמיתית של התשלומים.

בשנת 1978 נערכו לראשונה בארץ בחירות נפרדות לראשי הרשויות המקומיות ולרשימות המפלגתיות. עובדה זו נתנה דחיפה גדולה למועמדים להקים לעצמם קרנות מימון חוץ מפלגתיות בצורה של "אזרחים למען.....". צורת מימון כזאת ידועה ומקובלת בארה"ב כ"מימון אפור", במסגרתה ארגונים ותורמים חוץ-מפלגתיים מפרסמים מודעות תמיכה על חשבונם במועמדים שהם חפצים בבחירתם, מספקים להם מתנדבים וכיו"ב. האיגודים המקצועיים האמריקאיים

מגישים עזרה כזאת לנבחרים המצביעים לפחות ב-75% מהצבעותיהם לפי האינטרסים של האיגודים....

עד שתקפותן של הקופות והקרנות הללו הוסדרה על פי חוק והועמדה תחת ביקורתו של מבקר המדינה הישראלי, זרמו כספים רבים למימון מערכות הבחירות של ראשי רשויות מקומיות. לסיכום פרק זה ניתן לומר כי כל עוד פעלו ועדות מינויים במפלגות השונות, לא הייתה לפרט כל עילה להשקיע מכספו להבטחת הכללתו ברשימה לכנסת או למועצת רשות מקומית. כאמור ועדת המינויים הייתה חסינה בפני שוחד כספי, ולכן מרצם של המועמדים הופנה ליצירת הרושם הדרוש על הועדה כדי שהוא ייכלל ברשימה: משלחות תמיכה, איומים בהחרמה וכיו"ב כפי שפורט לעיל. ואילו הגזברים שעסקו במלאכת מימון הבחירות, היו ברוב המקרים אנשי אימון מסורים. הם לא היססו כאמור לעבור על החוק כדי לגייס כספים וכדי להוציאם בדרכים מפוקפקות, אבל הכול נעשה "למען המפלגה". מעולם לא דבק בהם חשד שהם עושים בכספי הבחירות גם לביתם.

הכספים של מטות הבחירות נחלקו אפוא לשתי קטגוריות:

א) מימון עצם מערכת הבחירות – תעמולה, מדביקי כרזות, מוניות ביום הבחירות, הוצאות של המטות הסקטוראליים השונים, ארגון אספות וחוגי בית, טיולים וסופי-שבוע, וכיו"ב.

ב) קניית קולות של מצביעים באמצעות מנהיגיהם המקומיים: ראשי חמולות בסקטור הערבי והדרוזי, ראשי מעברות ושכונות עולים, ראשי משפחות פטריאכליות גדולות הקמת בתי כנסת ומקוואות לקבוצות דתיות, הקמת מועדונים, תמיכה בקבוצות כדורגל מקומיות וכיו"ב.

כל מערכת בחירות סיפקה גם עבודה רבה לקבלנים למיניהם: מדביקי מודעות, שנבחרו מקרב משפחות משפיעות בשכונות ולעתים קרובות מחוגים עבריינים (כדי להבטיח שהם ישמרו מפני הדבקה עוינת של כרזות על הכרזות שלהם...), בתי דפוס מקורבים שקיבלו עבודות ללא מכרז, משרדי מוניות להסעת חברי המטות והמצביעים, מחלקי כרוזים ברחובות וליד הקלפיות, מאיישי קלפיות ורצים המעבירים את נתוני ההצבעה למטות וכיו"ב. חלק גדול מהפעילים הללו קיבל את התשלום במזומן, והקל בכך על העלמת זרמי הכספים הלא חוקיים על ידי גזברות מטה הבחירות.

ניהול קלוקל כזה של המערכת הכספית של הבחירות עיוות גם את הרישום התקין של זרמי הכספים הנכנסים והיוצאים, ולרוב ההוצאות עלו בהרבה על הכספים שגויסו. לכן אחרי כל מערכת בחירות ניתן היה לראות מאות אנשים הצובאים על משרדיהן של המפלגות בתביעה לשלם את המגיע להם עבור עבודתם או עבור הטובין שסיפקו.

למבקר המדינה באותן שנים (עד סוף שנות ה-80 לערך של המאה הקודמת) לא היו כלים מספיקים וגם לא חקיקה עוזרת, שאיפשרה לאנשיו לקבל נתוני אמת על היקף ההוצאות של המפלגות. בדלית ברירה הם עסקו בחישובי הוצאות בצורה של אומדנים: כמה אינצ'ים של מודעות פרסמה כל מפלגה בעיתונות; כמה כרזות הדביקה; כמה עצרות ואספות עשתה באולמות (על פי רשימות האירועים שנהגו המפלגות לפרסם) ולאור העובדות שנאספו נדרשו גזברי המטות להראות למבקר את ההסכמים והתשלומים שהתלוו לכל פעולה כזאת.

יצוין עוד כי הסנקציות לעוברים על חוקי הבחירות דאז, בתחום הכספי, היו לרוב קנסות שהוטלו על המפלגה או קיצוץ בהקצבות של המדינה. אולם הם לא לוו בסנקציות פליליות, אלא אם כן הוכח שנציג מפלגה הגיש דוח שקרי או הצהיר הצהרות כוזבות. לכן הגזברים לא היססו לעבור על החוק "למען המפלגה" ואף לזכות בשבחים במידה שהמפלגה זכתה בניצחון. ואילו פתרון המצוקה הכספית שנוצרה בגין החוב שיצר מטה הבחירות, הושאר למי שנבחר לאחר הבחירות למזכ"ל המפלגה ולראשיה החדשים או הותיקים. זכורה עוד התרוצצותו המעליבה של מנחם בגין, בארץ ובחו"ל כדי לכסות את חובותיה של "קרן תל-חי" שנצברו במהלך אחת ממערכות הבחירות.

מהפך הפריימריס

לעומד בראש הרשימה המפלגתית או לכוורת האישים שהועמדה בראשה, הייתה כמובן השפעה רבה על הבוחר גם בימים שהרשימות הורכבו על ידי ועדות המינויים. אולם מהפכת הפריימריס, היינו הבחירות המקדימות במפלגות – העלו (או הורידו) את ההתנהלות הפוליטית (ובעקבותיה גם ההתנהלות הכספית) של המועמדים לרמה חדשה לגמרי.

מאז שנות ה-90 של המאה הקודמת הפכה החברות בכנסת למחוז חפץ לרבים מאוד, ולא רק בגלל הסטאטוס הציבורי המוקרן מכורסתו של חבר הכנסת. במשך השנים הוטבו בצורה חסרת-תקדים התנאים הכספיים של חברי הכנסת: עלייה חדה בשכר, מימון לשכות לקבלת קהל במקום מגוריהם של הח"כים ודירות למגורים בירושלים (לח"כים הגרים מחוצה לה), מכוניות על חשבון הכנסת, דואר, שיחות טלפון ועיתונים חינם, מימון שני עוזרים פרלמנטרים, מימון רכש של מיכשור מגוון ללשכתו ולביתו של הח"כ, העמדת סכום נכבד למה שקרוי: "קשר עם ציבור הבוחרים" ופיצויים (או פנסיה לזכאים) ו"דמי הסתגלות" נדיבים למסיימים את חברותם בכנסת.

הנהגת הבחירות המוקדמות לרשימת המועמדים לכנסת, פתחה לפתע מסלול התקדמות אישית (ששכרו והנאותיו בצידו) לאנשים רבים, שלא היה להם כל סיכוי להיכלל ברשימה של מפלגתם באמצעות ועדת מינויים. אם בשנות החמישים של המאה שעברה היו חברי כנסת שסירבו לקבל את המשכורת בטענה שאין מקום לקבל שכר עבור הזכות שנפלה בחלקם לשרת את העם, הרי שבפחות מחמישים שנה, הפכה הכנסת ל"מקום עבודה" מיוחל בגלל השכר וההטבות שנפלו בחלקם של הבאים בשעריה.

בכנסת ה-15 וה-16 הפכה החברות בכנסת, לחברי כנסת רבים (בעיקר ממפלגת הליכוד והציונים הכלליים) למוקד השפעה בקידום אינטרסים אישיים וקבוצתיים של תומכיהם, לא אחת תמורת טובות הנאה אישיות או תמורת אתנן פוליטי (תמיכת חברי המרכז בהיבחרותם החוזרת לכנסת).

וכך תוך שנים מועטות הפכה הכנסת מסמל הדמוקרטיה וקידום שלטון החוק לבורסה של פרקמטיה, של קח ותן עסקי. וכיוון שחברי המרכז (במקרה זה של הליכוד) היו אלה הבוחרים את הנציגים לכנסת, הם התירו לעצמם להגיע לכנסת ולפקח מקרוב על התנהלותם של חבריהם הנבחרים. הם לא הסתפקו רק בישיבה ביציע הקהל, אלא הגיעו לחדר האוכל השמור לח"כים ומה שחמור יותר לישיבותיהן הסגורות של ועדות הכנסת. כידוע התנהלותן של ועדות הכנסת (ולא רק ועדת החוץ והביטחון) נועדו להיות סגורות לקהל, פרט לאותם המקרים בהם יו"ר הועדה מצא לנכון לפתוח את הדיון לתקשורת. מלבד זאת לא הותרה ההשתתפות בישיבות אלא למוזמנים הקשורים לדיון – הן מבין הפקידות הממשלתית והן מקרב נציגי ציבור שונים הקשורים לנושא הדיון.

בלחצם של חברי מרכז על נבחריהם, הותרה כניסתם לדיוני הוועדות מבלי שהיו דרושים לדיון, אלא כדי שיוכלו ללחוץ בנוכחותם (ולעתים גם בהתערבותם ללא רשות) על המתדיינים, לפעול לפי רצונם.

בבת אחת הופשלה כליל שמלת השלטון בפני פולשים לא קרואים ולא מוסמכים, שהחלו לעשות בה כרצונם, תוך שהם נוטלים ממנה את יתרת הסמכות שעוד הייתה בה. חדירתם של גורמי העולם התחתון לכנסת ואולי גם לממשלה, הפכה אפוא לשאלה של זמן (ולטענת רבים הפכה בחלקה למציאות כבר בכנסת ה-16).

אין ספק שהמחוקק הישראלי מצא עצמו מפגר אחר רצף האירועים הקשורים למעבר לשיטת הבחירות המקדימות:

בחירת יושב ראש למפלגה - היה עליו להתמודד עם נהלי הבחירה והמימון של יושבי ראש המפלגות ולסייג את ההוצאה שכל אחד מהם רשאי להוציא לצורך היבחרותו. הקושי בקביעה זו נבע מצורות הבחירה השונות של היושב ראש במפלגות השונות: החל בתקציב של מאות אלפי שקל מטעם המדינה ומטעמים של תורמים מוכרים להתמודדות על ראשות מפלגות בעלות 150 אלף בוחרים ויותר בליכוד או 120 אלף בעבודה, עבור לאלף מצביעים במפד"ל ולמאה חמישים או מאתיים בוחרים במפלגות כמו שינוי או מרץ-יחד.

ברור שהמשימה של מועמד להגיע לרבבות בוחרים, מחייבת השקעה עצומה של משאבים, ולא רק לקראת הבחירות, אלא למעשה במשך כל ימות השנה: התרוצצות בסניפים, גיוס תמיכה של בעלי ההשפעה ומאוחר יותר של קבלני קולות (בתשלום...), ביקורים בשמחות ואירועים משפחתיים של בעלי ההשפעה וכיו"ב. עצם העובדה ששיגור מכתב למאה אלף איש כרוך בהוצאה של רבבות שקלים, מחייבת גיוס משאבים כספיים אדירים.

החקירות והמשפט של עמרי שרון לגבי המשאבים הבלתי מורשים שהוא הזרים למערכת הבחירות של אביו, והכשלים שהתלוו להם: הצהרות כוזבות למבקר המדינה, טשטוש מקורות הכספים וכיו"ב מצביעים על עומק הבעיה ועל "טריותה": היא איננה נחלת העבר הרחוק, אלא מכהנת בפרהסיה בשנת 2006.

אולם אסור לשכוח כי ההתמודדות על ראשות מפלגה גדולה כמו ליכוד או עבודה, מתחילה הרבה לפני כן: הכוונה היא למפקד שעורכות כמה מן המפלגות לקראת התמודדות כזאת. כאן באה לידי ביטוי פעם נוספת התיזה של "הנבחרים שבוחרים את בוחריהם", היינו הנבחרים מארגנים מסעי התפקדות, משלמים עבור המתפקדים בדרך לא דרך ומבטיחים באמצעות קבלני המפקד שלהם, את השתתפותם בבחירות של המתפקדים שכלל אינם מתכוונים להישאר כחברי מפלגה. במקום לטפח חוקה פנימי המחייבת תקופת אכשרה

(לפחות של שנה אחת) וחברות קבועה של משלמי מס ותוך כדי סגירת הרישום למפלגה כשנה לפני מועד ההתמודדות – הופקרו הפריימריס של המפלגות הגדולות לקבלני שאלונים, שמולאו מתוך ספרי טלפונים ללא ידיעת "המצטרפים" ותוך תשלום דמי ההתפקדות על ידי אותם קבלני קולות ושליחיהם המועמדים. רבבות השאלונים שנפסלו וכן חקירת המשטרה שהחלה כדי לגלות את הזייפנים – יכולים רק להעיד על עומק הבעיה – הן הכספית (השקעת כספים אסורה במימון "המתפקדים" לכאורה) והן הדמוקרטית (שימוש במצביעים שלמעשה אינם חברי המפלגה ואף אינם מתכוננים להצביע עבורה). נתגלו מקרים בהם מספר חברי המפלגה שהתפקדו בישוב כלשהו (לרוב ישוב קטן) עלה בהרבה על מספר הקולות שקיבלה אותה מפלגה באותו ישוב....

בחירת מועמדים לרשימה – היבחרות לרשימה של מפלגה גדולה העורכת בחירות מוקדמות בקרב כל חבריה, היא לכאורה משימה כמעט בלתי אפשרית למועמדים שלא כיהנו בכנסת עד כה ושלא זכו לפרסום מוקדם לרגל תפקידים אחרים שמילאו.

במפלגת העבודה חילקו (בבחירות המוקדמות בינואר 2006) את ההצבעה לשתי קטגוריות עיקריות: המועמדים ברשימה הארצית והמועמדים במסגרת המגזרים השונים (צעירים, עולים, גימלאים, נציג השכונות ונציגי סניפי המפלגה הגדולים כולל הסקטור הערבי והדרוזי). הבעיה הגדולה עמדה כמובן בפני המועמדים ברשימה הארצית. בין אלה בולטים תמיד השרים (או השרים לשעבר) וחברי כנסת שהתבלטו בעבודתם וכן אישים שהחליטו להתמודד כשהם נשענים על המעמד שהם קנו לעצמם בקרב דעת הקהל הכללית בזכות פעילותם הקודמת מחוץ למסגרת המפלגתית, כגון (בבחירות הכלליות בשנת 2006):

פרופסור אבישי ברוורמן - כנשיא אוניברסיטת בן-גוריון.

שלי יחימוביץ – כמגישה פופולארית של תוכניות ברדיו ובטלביזיה.

עמי איילון – כראש השב"כ וכמנהל הקמפיין של "המפקד הלאומי". וכיו"ב.

אולם כיוון שמועמדים לרשימה לא חייבים להשיג רוב (היינו 50% או לפחות 40% מכלל המשתתפים בהצבעה), אלא ברוב יחסי בהשוואה ליתר המועמדים, נעשית המלאכה יותר קלה: בני ברית, עסקאות של תמוך בי ואתמוך בך, ולא במעט תמיכתם של ראשי המפלגה (שלושת השמות הנ"ל נתמכו פומבית על ידי יושב ראש המפלגה הנבחר, ואין ספק שמתפקדים שלו תרמו להצלחתם).

ואילו במשבצות הסקטוריאליות יכלו המועמדים לצמצם את שדה החיזור שלהם לבעלי זכות הבחירה באותו סקטור (בו הם פועלים ומוכרים), ופחות בקרב כלל חברי המפלגה שלרוב לא הכירו את המועמדים ולא טרחו להתאמץ עבור מי מהם.

ההצבעה בקרב כלל חברי המפלגה (כפי שנערכה בינואר 2006 במפלגת העבודה) מקשה מאד על פילות של הסכמים מתחת לשלוחן או אף רכישת מצביעים תמורת טובות הנאה. אולם היא מעניק יתרון גדול לבעלי אמצעים, המסוגלים לממן פניות חוזרות ונשנות לבוחרים ולבעלי מעמד ציבורי ידוע המוכרים למרבית המצביעים.

לשני המיליונרים שרצו לבחירות המוקדמות במפלגת העבודה (שקד וקורנפלד) לא הייתה בעיה להגיע יותר מפעם אחת לכל בוחר – אך הדבר לא עזר להם והם לא נבחרו למקומות ריאליים כמו המועמדים בעלי המעמד הציבורי שהוזכרו לעיל.

כך היה גם כאשר פרופ' יגאל ידן הוזמן לעמוד בראש ד"ש ב-1977, תוך ניצול חשיפתו לציבור לא רק כרמטכ"ל מלחמת השחרור אלא גם כחושף מגילות ים המלך וכבעל פינה שבועית קבועה בטלביזיה בתחום הארכיאולוגיה.

כך היה כאשר יוסף לפיד נקרא לעמוד בראש רשימת שינוי, תוך שהוא מביא עמו חשיפה עיתונאית רבת שנים והופעות בתוכניות טלביזיה פופולאריות (פופוליטיקה) וכן ניהול רשות השידור.

וכך בעוד מבקר המדינה יכול לעקוב בצורה טובה, פחות או יותר, אחר התנהלותם הכספית של המועמדים, אין הוא יכול להעריך ולכמת בצורה כספית את היוקרה ואת החשיפה שמביא עמו המועמד כשהוא נערך להצבעה בבחירות המוקדמות או בבחירות הכלליות.

בחירות פנימיות במרכז המפלגה- הבעיות האמיתיות מתעוררות כאשר הגוף הבוחר מצטמצם לכמה מאות או אלפי בוחרים: רוב יחסי (של מצטרפי "המרכז החופשי") שהפעיל שמואל תמיר המנוח (בשנת 1977) בגוף הבוחר של ד"ש, היטה את תוצאות הבחירות הפנימיות לטובתו, וכך גם עשו המורדים ב"שינוי" בינואר 2006: ברית בין קבוצת הצעירים בראשותו של רון לוונטל עם קבוצת ח"כים מורדים בראשותו של ח"כ רצאבי, הצליחה לגייס רוב יחסי במועצת "שינוי" ולהדיח את אברהם פורז שרץ למקום השני ברשימה (אחרי טומי לפיד שנבחר בקושי למקום הראשון), הדבר הביא כידוע להתפוררות המפלגה.

בגופים בוחרים גדולים יותר, כמו למשל מרכז הליכוד המונה כ-3,000 חברים, מלאכת ההיבחרות היא מסובכת יותר ויקרה יותר.

יכולתם של חברי מרכז להשפיע על תוצאות הבחירות הפנימיות באמצעות "נאמנים" שלהם במרכז המפלגה, פתחה בפני רבים מהם "קריירת זהב" של הכנסות, השפעה, כבוד וקידום. ללא כל בושה נהגו קבלני הקולות הללו "למכור" את מרכולתם – כך וכך מצביעים במרכז, לכל המרבה במחיר (ולעיתים לכמה מועמדים בעת ובעונה אחת...). קבלני הקולות הגדולים עבדו בעיקר עם המובילים ברשימת הליכוד כמו השרים, כדי להבטיח את בחירתם במקום גבוה ככל האפשר. ההתמודדות בין בנימין נתניהו וסילבן שלום על ראשות המפלגה בדצמבר 2005

חייבה כמובן עבודה עם מערכות גדולות של קבלנים ושל נאמנים, שראשי המפלגה העמידו מי לצידו של נתניהו ומי לצידו של שלום. הבריתות שנחתמו בהזדמנות זאת שימשו לאחר מכן לקידום בחירתם של המועמדים לרשימה ובעיקר למאמצייהם להקדים איש את רעהו בדרוג. שיטות ההתנהלות הללו נגלו בפני הציבור כבר בבחירות של שנת 2002, כאשר מועמדים שונים ובראשם חה"כ נעמי בלומנטל, הואשמו בשיחוד חברי מרכז על ידי מימון חדרי לינה עבור המצביעים בבתי מלון בתל-אביב, על ידי עריכת ארוחות וערבי הווי, על ידי קידום אינטרסים של קבלני הקולות וכיו"ב.

המחוקק שם אמנם גבול כספי המותר להוצאה לכל סוג של התמודדות פנים מפלגתית או חיצונית (כפי שיפורט בסוף המאמר). אולם קיומם של מתמודדים כה רבים, מקשה מאוד על המעקב אחר התנהלותו הכספית של כל אחד מהם. רק במקרים יוצאי דופן (כמו המריבה שפרצה בין חברת הכנסת נעמי בלומנטל והנהג עושה דברה), או כאשר מדובר בסכומים גדולים הניתנים למעקב (כמו 350 אלף הדולרים שקיבל שמעון פרס מתורמים בחו"ל או שלושת מיליוני הדולרים שהועברו בדרך סיבובית למימון הבחירות המוקדמות של אריק שרון ב-2002) – יכולות רשויות אכיפת החוק לפעול בהחלטיות.

ועדיין נותרות כמה בעיות מיוחדות הדורשות התייחסות:

נכון אמנם שתופעת העמותות הולכת ודועכת, שכן החקירות נגד העמותות של אהוד ברק, הופסקו לא כיוון שלא היה מה לחקור, אלא כיוון שחלק נכבד מהנחקרים בחרו בזכות השתיקה, ואילו העמותות של שרון היו נתונות שנים רבות בחקירה ובערכאות שהסתיימו כאמור בכליאתו של עומרי שרון לכמה חודשים – אולם היה די בצעדים אלה של רשויות אכיפת החוק כדי להוריד צינור זה של תעמולה סמויה (או כפי שקראתי לה לעיל: "תעמולה אפורה") מסדר היום המפלגתי שלנו. אף על פי כן נותרו כמה תופעות שאסור לפסוח עליהן:

"הסכם ג'נבה" מומן במידה רבה על ידי אנשי ממשל אירופים (בעיקר משווייץ), וביוזמתם של אנשי יחד-מרץ בראשותו של ד"ר יוסי ביילין. "הפרויקט" ממשיך לכבד בתקשורת הישראלית, ועושה נפשות להסכם מעל דפי העיתונות, בפרסום חוצות ובתקשורת האלקטרונית. אין כל ספר בדבר כי מי שמשתכנע מהעקרונות המוצגים על ידי "הסכם ג'נבה" יסכים גם לעקרונותיה של מפלגת מרץ-יחד הזהים עמו. נשאלת השאלה האם עזרה אפורה כאת לאחת המפלגות איננה חורגת מהמותר מבחינה כספית.

"המפקד הלאומי" שהופעל בצד הישראלי על ידי עמי איילון, מפרט את הקווים האדומים החייבים להנחות לדעתו את עושי השלום עם הפלסטינים. אלה הם אותם הקווים המנחים מבחינה מדינית את מפלגת העבודה (שאיילון נמנה כמה שנים עם מנהיגיה). אף כאן נשאלת

השאלה האם המימון המניע את הפעילות ההסברתית של "המפקד" איננו חורג מהמותר, והאם אין הוא אלא תעמולה אפורה למען אחת המפלגות.

לסיכום

המעקב אחר המימון החוקי והבלתי חוקי של מערכות בחירות, ושל מועמדים עצמאיים בבחירות פנימיות וחיזוניות, הוא מלאכה קשה ולעתים אף סיזיפית. שכן לכל מגבלה או תקנה נמצאות תמיד דרכי עקיפה ופרצות. אלה מחייבים מעקב מתמיד ולא אחת גם עבודות בלוש. כך למשל מתגלות, מדי פעם בפעם, בארה"ב שערוריות פינאנסיות ותשלומי שוחד הקשורים לנבחרים:

ניסיון לקבל כספים בתואנה של "שכר סופרים" עבור ספר שלא נכתב או "דמי הרצאה" עבור הרצאות שלא ניתנו.

שיחוד נבחרים על ידי לוביסטים – כמו ג'ק אדאמס, שהסיעו את הנבחרים להפלגות נופש ואירחו אותם במסעדות פאר.

ועד תשלומים ישירים למטות הבחירות (כמו הכסף הסיני שניסה להגיע לקופת המטה של הנשיא קלינטון) ולנבחרים עצמם.

מסתבר כי כל עוד יידרשו כספים למערכות בחירות, לא ייפסקו המאמצים להשיגם בכל דרך, מעל השולחן או מתחתיו. תפקידן של רשויות הפיקוח והאכיפה הפך אפוא למשימה מתמדת וכל שנתית, ממש כמו הפיקוח של רשויות המס על ציבור הנישומים.

יחד עם זאת מוטלת על החברה הישראלית המשימה הקשה של חינוך הציבור להימנע ממעשים הנוגדים את חוקי הבחירות. כפי שחובה עלינו לחנך (ולא רק להעניש) את הציבור להימנע מזיופי בחירות, שימוש בתעודות זהות מזויפות או בתעודות של נפטרים.

לסגור פרצות הקוראות לגנב

יחד עם זאת מן הראוי לבדוק האם אין שיטות יותר יעילות ויותר שקופות, לעריכת בחירות ללא פרצות כל כך רבות הקוראות לגנב. השיטה הנראית לי כמתאימה ביותר לישראל היא השיטה הגרמנית המחולקת (80 ח"כים ייבחרו בשמונים, או ב-40 או ב-20 אזורי בחירה ו-40 ח"כים ייבחרו על פי רשימות ארציות). אמנם גם שיטה זו איננה חסינה מפני שימוש בכספים אסורים. תעיד על כך החקירה שנערכה בתחילת שנות ה-90 של המאה הקודמת נגד המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, אשר העבירה בצורה סיבובית כספים למימון הבחירות דרך קרן נפתלי הישראלית; ותעיד המעידה של הקאנצלר הלמוט קוהל, שקיבל כספים אסורים לבחירות שנערכו בשנת 2000, הודה בכך אך סרב למסור את שמות התורמים, ונאלץ להתפטר.

אני מעז לומר כי אחרי 64 שנות עצמאות, ואחרי שהחברה הישראלית עיצבה את עצמה והפכה להומוגנית יותר (למרות כל המחקרים והמאמרים על הפיצול הקיים בחברתנו), ואחרי שנעלמו כמעט כליל רשימות עדתיות או קיקיוניות, אפשר לנסות ולעבור לשיטת הבחירות החדשה. גם העובדה שאחוז החסימה עלה כבר ל-2%, ולא תהיה כל מניעה להעלותו אט אט ל-3% ואף ל-4% - יוכל לתרום להתגבשותם של גושים פוליטיים גדולים יותר שיוכלו להתמודד בכל אזורי הקלפי.

נמנה תחילה את היתרונות של השיטה המוצעת:

מינויו של מועמד ממפלגה כלשהי להתמודד באזור בחירה, ייעשה בשני שלבים: א. הוא יהיה חייב לקבל את אישור מרכז המפלגה שלו. ב. הוא יהיה חייב לקבל את תמיכת הסניף המקומי של המפלגה. כאן לא תהא אפוא התמודדות של פריימריס על כל הפגמים המשתמעים ממנה ושפורטו לעיל. המינוי של מרכז המפלגה – שישקול את סיכוייו של המועמד לנצח באזור הבחירה המוצע – יחזיר למעשה חלק מעוצמתה של ועדת המינויים. ואילו החובה להתקבל על דעת הנהגת הסניף, שבשמו ירצה המועמד להתמודד (הוא יוכל להיות גם מועמד שאיננו מתגורר בתחומי הסניף) – תחייב אותו לנאמנות לאזור הבחירה שלו ולדאגה לאינטרסים המקומיים שלו. יצוין כי יוכלו להיות יותר ממועמד אחד שיאושר על ידי מרכז המפלגה, ואז הבחירה הסופית תופקד בידי הסניף המקומי.

במידה שחלוקת האזורים תאפשר התמודדות על יותר ממושב אחד בכנסת, והדבר יביא לבחירתם של יותר ממועמד אחד מכל מפלגה, תיעשה הבחירה הראשונית על ידי המרכז והבחירה הסופית על ידי הסניף. בכל מקרה לא יהיה כאן מקום להתמודדויות הכרוכות בהוצאה כספית של המועמדים. לכל היותר הסניף המקומי יערוך, במימון מרכז המפלגה משאלי פופולאריות של המועמדים כדי להגיע לכלל החלטה בבחירת המועמד או המועמדים בעלי הסיכויים הגדולים ביותר. השוני מנוהלי הפריימריס הנוכחיים יהיה בזה, שהנבחר

להיות מועמד יהיה חייב להוכיח (על ידי ניצחון בבחירות האישיות החיצוניות), שהוא שווה את האימון שנתנו לו, אחרת הוא ייעלם מבחינה פוליטית. ואילו בפריימריס הנוכחיים, לא חלה על הנבחר (הזוכה בבחירות הפנימיות) כל אחריות לגבי התוצאות החיצוניות, הוא פשוט ישובץ ברשימה והמאבק על הצלחתה של רשימתו תוטל על המנהיגות המובילה. משום כך הניסיונות לשחד את חברי המזכירות של הסניף הבוחר, לא יהיו רלבנטיים לנוכח סיכויי הקטנים של המועמד (על פי סקרים מקדימים) להביא לניצחון.

מכאן שהאפשרות שמועמדים ינסו לשחד את ועדת המינויים של מרכז

המפלגה או את חברי מזכירות הסניף המקומי, תהיה קשה ביותר לביצוע. בכל מקרה ניתן יהיה לעקוב אחר התנהלותם של המועמדים בצורה הרבה יותר פרטיקולארית. לרשימה המרכזית (של ארבעים המושבים הנותרים) תצטרך להיות הצבעה של כלל חברי המפלגה. רק אנשים ידועים ומפורסמים, בעלי משקל סגולי והמסוגלים להביא קולות למפלגתם יצליחו להיבחר על ידי רבבות חברים. גם כאן ניתן יהיה להוסיף מגבלה, הקובעת את התנאים המוקדמים שעל כל מועמד למלא כדי שיהיה כשיר להתמודד בבחירות הפריימריס הכלליות. ועדה מיוחדת, של "זקני המפלגה" ונשואי פניה, תבחן את התאמתו של כל מועמד לתנאים הקובעים. רק אלה שיאושרו על ידה יוכלו להשתתף בהתמודדות. בצורה כזאת נחזיר גם כאן שמץ מהשפעתה המסננת והמרסנת של "ועדת המינויים" הותיקה, אם כי בצורה שקופה ושונה לחלוטין.

שיטה בחירות כזאת תוכל להיות מותאמת רק למערך חדש של מפלגות גדולות, המסוגלות להתמודד ברחבי הארץ (או באזורים בהם יש להן נציגות משמעותית) מצד אחד ושיש להן חברים המסוגלים להתגייס למען המועמדים שלהן בסניפים מצד שני. ההעלאה המתמשכת של אחוז החסימה שהוזכרה לעיל, תוביל להקמתן של מפלגות גדולות. כבר עתה מסתמנת האפשרות להקמת חמישה גושים: (1) גוש ימני - שיכלול את הליכוד, האיחוד הלאומי, וישראל ביתנו. (2) הגוש הדתי - שיכלול את אגודת ישראל, דגל התורה, ש"ס והמפד"ל. (3) מפלגת המרכז - שתקיף את מכלול חלקי המפלגות והמועמדים האישיים,

שהתלקטו עכשיו תחת דגלה של "קדימה".

(4) מפלגה סוציאל-דמוקרטית - שתכלול את מפלגת העבודה ומרץ-יחד.

(5) מפלגה ערבית - שתכלול את חד"ש-תע"ל, בל"ד ורע"ם.

* במידה שמספר אזורי הבחירה יהיה קטן מ-80, ובכל אזור יוכלו להיבחר יותר ממועמד אחד, ייווצרו סיכויים גם למפלגות קטנות יותר (כמו למשל הגוש הדתי בבני ברק) להשיג לפחות נציג אחד.

היערכות חדשה כזאת תחייב גם חקיקת חוק מפלגות חדש, שיביא להאחדת שיטת הבחירות הפנימיות (כולל תקופת אכשרה מתאימה) ובחירת מוסדות אחידים כדלקמן: ואלה החוקים והתקנות המסדירות את מימון מערכות הבחירות למועמד אחד ולמפלגה כולה. המותר והאסור למפלגה

(1) מפלגה לא תעסוק במישרין או בעקיפין בפעילות כלכלית עסקית.

- (2) למפלגה מותר לקבל דמי חבר ומגביות בקרב חברי המפלגה במסגרת הסכומים המותרים בחוק מימון המפלגות (ראה להלן).
- (3) כספים שנתקבלו לפי חוק מימון המפלגות או לפי חוק הרשויות המקומיות (מימון בחירות) התשנ"ג-1993 (ראה להלן)
- (4) כספים שהתקבלו על פי החלטת הסתדרות העובדים הכללית החדשה למימון מערכות הבחירות בהסתדרות זו ובאיגודים המקצועיים המאורגנים בה לצורכי המפלגות המופיעות בה בהתאם לגודלן הייצוגי.
- (5) תרומות שהתקבלו לפי חוק המימון (ראה להלן).
המימון הממלכתי של המפלגות
  - (1) כל סיעה המכהנת בכנסת זכאית למימון הוצאות הבחירות שלה.
  - (2) את גובה התשלום, הקרוי "יחידת מימון" (מספר יחידות המימון שמקבלת כל סיעה מותנה במספר חבריה) קובעת ועדה מיוחדת בראשות שופט, והיא מעודכנת, בהתאם למדד, בכל שלושה חודשים.
  - (3) כל סיעה זכאית למימון הוצאותיה השוטפות בכל חודש. גובה המימון הזה הוא קצת יותר מ-5% של יחידת מימון אחת, עבור כל חבר כנסת המכהן מטעמה.
הגבלת ההוצאות
    - (1) החוק מגביל את היקף ההוצאות הכולל שמותר לסיעה להוציא על הבחירות, בהתאם לגודלה של הסיעה. המקסימום מגיע לסכום השווה באותה שנה ל-70 יחידות מימון.
    - (2) אסור לסיעה או לרשימת מועמדים לקבל תרומות מתאגידים, הן מהארץ והן מחו"ל.
    - (3) אסור לסיעה לקבל תרומה אישית (שלא מתאגיד) העולה על 900 שקלים מתורם יחיד ומכל בני משפחתו (מעודכן ליולי 2002). בשנת בחירות מותר להכפיל את הסכום לתורם.
    - (4) אסור לקבל תרומה בעילום שם. כל סיעה או רשימת מועמדים חייבת לפרסם את שמות התורמים לה ואת גובה התרומה של כל תורם.
    - (5) קיבוץ וכל אגודה שיתופית חקלאית, מוסמכת להרים תרומה כוללת (בגבולות סבירים) בשם כל החברים שהסמיכו אותה בכתב לעשות כן.
מימון בחירות מקדימות
      - (1) "מועמד" בבחירות מקדימות הוא מי שמתמודד לתפקיד של יו"ר מפלגה, או מתמודד מטעם מפלגתו לתפקידים הבאים: ראש ממשלה, שר, חבר כנסת, ראש רשות מקומית, חבר במועצת רשות מקומית.
      - (2) אסור לקבל תרומה מתאגיד לא בארץ ולא מחו"ל.
      - (3) אסור לקבל תרומה מקטין או בעילום שם.

- (4) אסור לקבל תרומה במזומן מעל 179.02 ₪ (מעודכן ל-יולי 2000)
- (5) אסור לתת ואסור לקבל במערכת בחירות אחת יותר מסכום כולל של 8,898 ₪ (מעודכן כנ"ל). מכלל בני משפחה אחת.
- (6) מועמדים לתפקיד יו"ר המפלגה או ראש הממשלה יוכלו לקבל תרומות כמפורט בסעיף (5) לעיל בסכום הגדול פי-4 .
- (7) בני משפחתו של מועמד יכולים לתרום לו ובלבד שלא קיבלו תרומה בסכום דומה שנתיים לפני כן.
- (8) מועמד לא יקבל ולא יוציא במערכת בחירות אחת סכום העולה על 266,939.13 ₪ (מעודכן כנ"ל). במידה שמספר בעלי זכות הבחירה עולה על 150 אלף, רשאי המועמד להעלות את הסכום ל- 533,878.26 ₪ (מעודכן כנ"ל).
- (9) בבחירות לראשות הממשלה או לתפקיד יו"ר המפלגה זכאי כל מועמד להוציא 1,777,767.88 ₪ (מעודכן כנ"ל).
- (10) כל ההוצאות המפורטות לעיל בפרק זה, מתייחסות לתקופת בחירות מוקדמות בת תשעה חודשים. אם התקופה קצרה יותר יקוצצו הסכומים בהתאם.
- (11) מפלגה רשאית לקבוע סכומי-הוצאה קטנים יותר לכל אחד מהתפקידים שפורטו לעיל.
- (12) הוצאות רכב, העמדת רכב לרשות המועמד, וכן משרד ושירותי משרד – במידה שהמועמד נהנה מהם במשך כל ימי השנה, לא ייחשבו כתרומה.
- (13) מועמד רשאי לקבל תרומה מקיבוץ או מאגודה שיתופית, וכן תרומת כסף או שווה כסף מקיבוץ שהוא חבר בו, והדבר לא ייחשב כתרומה מתאגיד, בתנאי שהסכומים הם סבירים. הערה: הנשיא אובמה הפעיל לראשונה בארה"ב (2008) שיטת התרמה שהתבססה על פנייה למיליוני אנשים בבקשת תרומות קטנות של דולרים ספורים. ההיענות הגדולה לצורה זו של התרמה (שבעקבותיה באה כמובן ציפייה שהתורם גם יצביע בעד אובמה) – הניבה למועמד מאות מיליוני דולרים, שלא גויסו בניגוד לחוק מימון המפלגות. המגבלה היחידה הייתה הסכום הכולל ש/מועמד לנשיאות הורשה להוציא למימון מערכת הבחירות שלו.
- סיכום
- לכל האיסורים וההיתרים שפורטו לעיל, יש כמובן סייגים, הוראות דיווח ושיטות פיקוח (של ועדת הבחירות, של מבקר המדינה ושל מוסדות הביקורת הפנימיים של כל מפלגה), כמו כן מפורטים העונשים המוטלים על כל מי שיפר את ההוראות.
- שני חוקים חשובים:
- חוק המפלגות התשנ"ב – 1992
- חוק מימון מפלגות התשל"ג – 1973

על מכלול תיקונים שהוכנסו בהם במשך השנים, מנסים להכניס סדר בכל הנושא של מימון מערכות בחירות ומימון הפעילות השוטפת של כל מפלגה. המחוקק מעמיד גם זמני שידור ברדיו ובטלביזיה לרשות כל רשימה בהתאם לגודלה (וזמן קבוע לרשימות חדשות), כדי להקל עליהן להביא את דברן לציבור. בשנים האחרונות הוסרה גם ההוראה שאסרה על הופעת אנשי ציבור הכלולים ברשימות של המפלגות המתמודדות – באמצעי התקשורת הנתונים לרגולציה ממשלתית - ובלבד שלא יעשו תעמולה גלויה למפלגתם בזמן השידור.

לעומת כל הנכונות של המחוקק לבוא לקראת המפלגות והמועמדים, במאמצייהם לשכנע את קהל הבוחרים, נשמעת תדיר התלונה של ראשי מטות הבחירות על "חנק כספי" ובעיקר לנוכח ההתייקרות ההולכת וגדלה של השימוש באמצעי התקשורת השונים.

מתח זה בין המדינה המעמידה אמצעים לרשות המפלגות לבין הדרישות הבאות מהשטח לא ייעלמו, גם אם הסכומים שיוענקו על ידה או הסכומים שניתן יהיה לקבל כתרומות ירקייעו שחקים. כאן דרושה מדיניות של מסה ומעש: לעקוב בהבנה אחר הצרכים של המפלגות ואם יש צדק בדרישותיהן – לבוא לקראתן, ומצד שני להקפיד כי כל מפלגה וכל מועמד יישארו במסגרת הכספית שנקבעה להם. עובדה היא כי בכל מערכת בחירות מצליחות מפלגות מספר לעמוד בגבולות ההוצאה המותרת, תודות לניהול יעיל ומפוקח של פעילות המטות שלהן.

המאבק בין המותר והאסור מבחינה כספית במערכת בחירות ובמכלול הפעילות הפוליטית, לא ייגמר לעולם. ולכן דרושה יכולת מנהלית יעילה של המחוקק, מבקר המדינה, ועדות הבחירות ומוסדות הביקורת הפנימיים של כל מפלגה – כדי להתמודד עם הצרכים המנוגדים והמתנגשים כמעשה של יום יום.

חשוב כמובן לא פחות ליצור אגירה מחנכת של התנהגות נאותה על פי האמרה האנגלית: This

.!!!is not done